

Русча – татарча сүзлек

Русско – татарский словарь

Издание второе, переработанное и дополненное
«Таткнигоиздат», Казань, 2001 г.

Д

да I *частица* әйе, шулай

да II *союз* да, дә, та, тө, һәм; *ты да я* син дә мин

давать *несов. см. дать*; *шум не даёт спать* тавыш йокларга бирми а *давай[те]* пойдём әйдә[гез] барыйк; *давай[те]* *обедать* әйдә[гез] ашап алыйк

давить *несов.* 1) басарга, басым ясарга, кысарга; 2) *перен.* (на кого-л., на что-л.) кысарга, ирек бирмәскә

давка этеш-төртеш, этешү, кысырыклык

давление басым; *повышенное (пониженное) [кровяное]* ~ югары (түбән) кан басымы; *атмосферное* ~ атмосфера басымы а *оказывать* ~ на кого-л. кемгә булса да басым ясарга

давно *нареч.* күптән, әллә кайчан(нан), күптәннән бирле; *я его ~ знаю* мин аны әллә кайчаннан беләм; *это было* ~ бу күптән булды; *я вас ~ не видел* минем сезне күптән күргәнем юк; *давным-~ (нареч.)* әллә кайчаннан; бик күптән; хан заманыннан

даже *частица* хәтта, ... да

да здравствует! яшәсен!; *да здравствует мир во всём мире!* бөтен дөньяда тынычлык яшәсен!

далее *нареч.* аннары, аннан (моннан) ары; аннан (моннан) соң

далёкий (о месте; о времени) ерак; ~ *путь* ерак юл

далеко *нареч.* ерак; ~ на севере ерак төньякта; ~ на юг ерак көньякка; ~ *отсюда* моннан ерак

дальнейш//ий алдагы, киләчәктәге, моннан соңгы а в ~ем 1) (*будущем*) киләчәктә, алда, алдагы көндә; 2) (*ниже, далее*) түбәндә, моннан соң

дальний 1) ерак, ерактагы; ~ *путь* ерак юл; 2) ерак; чыбык очы; ~ *родственник* ерак туган

дально//видный алдан күрүчән; ~*видная политика* алдан күрүчән сәясәт; ~**зоркий** ерактан яхшы күрүче

дальше 1. *сравни. ст.* (от далёкий и далеко) ераграк, арырак; *это значительно* ~ бу шактый ераграк; 2. *нареч.* ары, тагын да ераграк; *ехать* ~ ераграк барырга а а ~ *что?* ә аннан соң нәрсә?

дамка (в шашках) дамка

дамск//ий хатын-кызлар ...ы, е; ~*ий зал* (в парикмахерской) (чәчтарашханәдәге) хатын-кызлар залы; ~*ая комната* хатын-кызлар бүлмәсе

данн//ый 1. шушы, бу, хәзерге; в ~*ый момент* хәзерге вакытта, бу мизгелдә; в ~*ом случае* бу очракта; 2. *суц.* ~**ые** *мн.* 1) (*сведения*) мәгълүмат(лар) 2) (*способности, задатки*) мөмкинлек, сәләт; у *этого спортсмена хорошие* ~**ые** бу спортчының мөмкинлеге югары

дар бүләк; *принести в* ~ бүләк итеп бирергә а ~**ы природы** табигать бүләкләре; ~**ИТЬ** *несов.* бүләкләргә, бүләк бирергә, бүләк итәргә

дарование сәләт

даром *нареч.* 1) (*бесплатно*) буш, бушка, түлүсез; 2) (*напрасно*) юкка, әрәмгә, файдасызга; ~ *потерять время* вакытны юкка әрәм итәргә

дат//а дата; *поставить* ~у (на письме, документе) (хатка, документка) датасын куярга; *знаменательная (памятная, связанная с событием)* ~а билгеле (истәлекле, билгеләп үтелә торган, нинди дә булса вакыйга белән бәйлә) дата; *историческая* ~а тарихи дата

дат//ский датчан ...ы, е; ~*ский язык* датчан теле; ~**чанин** датчан, данияле; ~**чанка** датчан (данияле) хатын (кыз)

дать сов. бирергә; *дайте, пожалуйста* бирегез әле, зинһар; *дайте мне свой адрес* миңа үз адресыгызны бирегез; ~ *совет* киңәш бирергә; ~ *ответ* жавап бирергә

дач//а дача; *жить на ~е* дачада яшәргә; ~**НИК** дачада торучы; ~**НЫЙ** дача ...ы, е; дачалык, дачалы; ~*ная местность* дачалык урын; дачалы урын

два, две числ. ике

двадцать числ. егерме

дважды нареч. ике тапкыр, ике мәртәбә

двенадцать числ. унике

дверца ишек; капкач; ~ *шкафа (автомобиля)* шкаф (автомобиль) ишеге

двер//ь ж. ишек; *стоять в ~ях* ишек янында басып торырга; *ключ в ~ях* ачкыч ишектә

двести числ. ике йөз

двигател//ь м. двигатель; ~ь *внутреннего сгорания* эчке янулы двигатель; *реактивный ~ь* реактив двигатель; *с атомным ~ем* атом двигательле

двига//ть несов. этәргә, күчерергә; селкетергә; ~**ТЬСЯ** несов. барырга, хәрәкәтләнәргә, йөрергә а не ~йся! урыныңнан кузгалма!

движение 1) хәрәкәт; *вращательное ~* әйләнмәле хәрәкәт; 2) *(действие транспорта)* хәрәкәт, йөреш; *уличное ~* урам хәрәкәте; 3) *перен. (общественная деятельность)* хәрәкәт; ~ *сторонников мира* тынычлык яклаучылар хәрәкәте

движимость күчмә мөлкәт

движущ//ий хәрәкәтләнәргәчә, хәрәкәткә китерүчә, әйдәүчә; ~*ие силы* хәрәкәткә китерүчә көчләр

двинуть сов. см. **двигать**; ~**ся** сов. кузгалып китәргә, кузгалып куярга, тайпылырга

дво//е числ. ике, икәү; *кто-нибудь из нас ~их* икебезнең беребез; ~*е братьев* ике бертуган, агалы-энеле; *нас было всего ~е* без бары икәү идек

двоеборье спорт. ике төр ярыш

двой//ка 1) *(цифра; отметка)* ике; икеле билгесе; 2) спорт. ике ишкәкле көймә; ~**ной** икеләтә; ике катлы; ~**ня** игез балалар, игезәкләр; ~**ственный** икеле, ике төрле; аумакай; ~*ственная позиция* аумакай позиция

двор ишегалды; *во ~е* ишегалдында; *вход со ~а* керү юлы ишегалдыннан; *а на ~е тепло (холодно, сыро)* тышта жылы (салкын, дымлы һава)

дворец сарай; *Дворец спорта* Спорт сарае; *Дворец бракосочетаний* Никахлашу сарае

дворник урам себерүчә; ишегалдын себерүчә

дворян//ин дворян, морза; ~**ка** дворян хатын (кыз); ~**ство** собир. дворянлык, морзалык

двоюродн//ый туганнан туган; ~**ый брат** туганнан туган абый (эне); ~*ая сестра* туганнан туган апа (сеңел); ~*ые братья и сёстры* бертуганнан туган ир һәм кыз балалар

двоятий ике төрле, ике яклы

дву//кратный ике кат, ике тапкыр, икеләтә; ~*кратный чемпион* ике тапкыр чемпион; ~**смысленный** ике мәгънәле, ике төрле аңларлык; ~**сторонний** ике яклы

двух//местный ике урынлы, ике кешелек; ~*местный номер в гостинице* кунакханәдә ике кешелек номер; ~**этажный** ике катлы

дебаты *только мн.* дебат, бәхәс, фикер алышулар

дебют дебют, беренче чыгыш

дева: *старая* ~ карт кыз

девальвация девальвация; акча бәясен төшерү реформасы

девиз девиз

девочка кыз бала

девушка кыз, буй житкән кыз

девяносто числ. туксан

девятнадцать числ. унтугыз

девятый числ. тугызынчы

девять числ. тугыз; ~**сот** тугыз йөз

дед, дедушка м. бабай, бабакай, дәү әти а *Дед Мороз* Кыш бабай

дежур//ить несов. кизү (дежур) торырга; ~**ный** 1. дежур, дежур торучы, кизү, ~**ный врач** дежур таиб; ~**ная аптека** дежур даруханә; ~**ный администратор** дежур администратор; 2. суц. м.; ~**ная ж.** кизү, дежур; ~**ная по этажу** в гостинице кунакханә катындагы кизү; ~**ство** дежурлык, кизүлек [итү]

дезинфекция дезинфекция, йогышсызландыру

действи//е 1) (*деятельность*) эш, хәрәкәт, эшчәнлек; *боевые* ~я сугыш хәрәкәтләре; 2) (*влияние*) тәэсир, йогынты; *оказать* ~е тәэсир итәргә; *под* ~ем чего-л. нәрсәнең булса да йогынтысында; 3) *театр.* пәрдә, бүлек, акт; *пьеса в трёх* ~ях өч пәрдәлек пьеса

действительн//о 1. *нареч.* чыннан (да), чынлап; *он* ~о *хотел этого* ул чыннан да моны тели иде; 2. *вводн. сл.* чынлап та, чыннан да; ~о, *вы были правы* чыннан да, сез хаклы идегез; ~**ость** чынбарлык а в ~ости чынлыкта, дәрәсләктә, чынында; ~**ый** 1) чын, дәрәс, булган; 2) *билет действителен* билет гамәлдә а ~ый член Академии наук Фәннәр академиясенәң хакыйкый әгъзасы; ~**ая** [военная] служба гамәли [хәрби] хезмәт

действ//овать несов. 1) (*функционировать*) эшләргә; *телефон не* ~ует телефон эшләми; 2) (*поступать*) хәрәкәт (эш) итәргә, эшләргә; ~**овать самостоятельно** мөстәкыйль эш итәргә; 3) (*оказывать действие*) тәэсир итәргә, йогынты ясарга; *лекарство хорошо* ~ует дару яхшы тәэсир итә; ~**ующий** гамәлдәге; хәрәкәттәге; ~*ующий закон* гамәлдәге закон а ~*ующие лица* (в пьесе) (пьесада) катнашучылар; ~*ующая армия* хәрәкәттәге армия

декабрь м. декабрь

декада ун көн, ун көнлек

декан декан

деклам//ация декламация, сәнгатьле уку; ~**ировать** несов. сәнгатьле укырга

декларация декларация, рәсми белдерү; *таможенная* ~ таможня декларациясе

декорация декорация

декрет декрет

дела//ть несов. эшләргә; ясарга; ~**ть покупки** әйберләр сатып алырга; ~**ть гимнастику** гимнастика ясарга; *что нам* ~**ть?** безгә нәрсә эшләргә?; ~**ться** несов. 1) (*происходить, твориться*) эшләнәргә, килеп чыгарга, барлыкка киләргә; *башкарылырга; что здесь (у вас)* ~**ется?** монда (сездә) ниләр эшләнә?; 2) (*каким — становится*): ~**ется жарко (холодно)** эсселәнә (салкынлана) бара

делега//т делегат; ~**т съезда** корылтай делегаты; ~**ция** делегатлар, делегация; *торговая* ~ция сәүдә делегациясе; *молодёжная* ~ция яшьләр делегациясе; *член* ~ции делегация әгъзасы

дел//ение 1) бүленеш; *территориальное* ~ение страны илнең территориаль бүленеше; 2) *мат.* бүлү, бүлү гамәле; ~**ить** несов. бүләргә, аерырга; ~**ить на группы** төркемнәргә бүләргә; ~**иться** несов. (чем-л., с кем-л.) бүленәргә, аерылырга а ~**иться впечатлениями** тәэсирләр белән уртаклашырга

делец эшкуар

дел//о эш; *я к вам по* ~у мин сезнең янга эш белән килдем; *по* ~ам службы эш артыннан йөрү; *взяться (или приняться) за* ~о эшкә керешергә; ~о *мира* тынычлык эше (мәсьәләсе) а *в чём* ~о? эш нәрсәдә? (эш нәрсәгә терәлдә?); ~о *в том, что ...* эш шунда ки, ...; *как* ~а? эшләр ничек? (хәлләр ничек?); *не в этом* ~о эш анда түгел; *это другое* ~о анысы башка эш (мәсьәлә); *первым* ~ом беренче нәүбәттә (чиратта), иң әүвәл; *это ваше [личное]* ~о бу сезнең [шәхси] эш(егез); *это не моё* ~о бу минем эш түгел

делов//итый эшлекле, булдыклы; ~**итый человек** эшлекле кеше; ~**ой** (служебный) эш ...ы, е; ~**ой вопрос** эш мәсьәләсе; ~**ое письмо** эш хаты

дельта дельта

демилитаризация коралсызландыру, демилитаризация
демисезонн//ый: *~ое пальто* язгы-көзге пальто
демобилиз//ация демобилизация; **~овать** *сов. и несов.* демобилизациялэргә, демобилизация ясарга; **~оваться** *сов. и несов.* демобилизациялэнергә, демобилизациялэнеп кайтырга
демократ демократ; **~ический** демократик; *~ическая республика* демократик республика; *~ическая молодёжь* демократик яшьләр; **~ия** демократия
демонстр//ант демонстрацияче, демонстрациядә катнашучы; **~ация** 1) (*шествие*) демонстрация; 2) (*чего-л. — показ*) күрсәтү, демонстрациялөү; *~ация фильма* фильм күрсәтү; *~ация мод* модалар күрсәтү; **~ировать** *несов.* (*показывать*) күрсәтергә
демонт//аж демонтаж; **~ировать** *сов. и несов.* демонтажларга; сүтэргә
денежный: *~ перевод* күчерелгән акча
денонсация гамәлдән чыгару; гамәлдән чыккан дип белдерү
день *м.* көн; *~ недели* атнаның бер көне; *в два часа дня* көндөзгә сәгать икедә; *рабочий* *~* эш көне; *~ и ночь* көн-төн; *День Победы* Жинү көне *а изо дня в ~* көн саен, көннән-көн, өзлексез, туктаусыз; *на днях* 1) (*о будущих днях*) шушы көннөрдә; 2) (*о только что прошедших днях*) күптән түгел; *в наши дни* безнең көннөрдә
деньги *мн.* акча; *мелкие* *~* вак акча
депо *ср. нескл.* депо
депрессия *эк.* депрессия, торгынлык
депутат депутат; *народный* *~* халык депутаты; *палата* *~ов* депутатлар палатасы
дёргать *несов.* (*множкр.*), *см. дёрнуть*
дерев//енский авыл ...ы, е; *~енский житель* авыл кешесе; **~ня** авыл
дерево 1) (*растение*) агач; *фруктовые деревья* жимеш агачлары; 2) (*древесина*) агач, агач материаллар
деревообрабатывающ//ий агач эшкөртү ...ы, е; *~ая промышленность* агач эшкөртү сәнәгате
деревянный агач ...; *~ дом* агач өй (йорт)
держава держава; *иностранная* *~* чит держава; *морская* *~* диңгез державасы
держать *несов.* 1) (*во рту, в зубах*) тотарга, тотып торырга; *~ в руках* кулда тотарга; *~ кого-л. за руку* кемне дә булса кулыннан тотарга; 2) (*хранить, оставлять где-л.*) сакларга, тотарга; *~ продукты на холоде* ашамлыкларны салкында тотарга; 3) (*содержать*) тотарга, асрарга; *~ собаку* эт асрарга *а ~ себя в руках* үзене кулда тотарга; **~ся** *несов.* 1) (*придерживаться за что-л.*) тотынырга, тотынып торырга; *держитесь за перила* култыксага тотыныгыз; *~ся за руки* кулга-кул тотынырга; 2) (*находиться в каком-л. положении*) торырга, барырга; *~ся правой стороны* уң яктан барырга; *~ся вместе* бердәм булырга; *~ся на ногах* аякта басып торырга; 3) (*вести себя каким-л. образом*) тотарга, үз-үзене тотарга; *~ся скромно* тыйнак тотарга *а ~ся прямо* (*об осанке*) туры торырга
дерзкий 1) (*о человеке*) әрсез; тупас, дорфа; 2) (*отважный — о поступке*) кыю, куркусыз
дёрнуть *сов.* (*однокр.*) тартырга, тартып куярга
десант *воен.* десант; *~ с воздуха* (*с моря*) һавадан (диңгездән) десант төшү
десерт десерт
десна урт; *мн. дёсны* уртлар
десятиборье ун төрле ярыш
десятилет//ие унъеллык; **~ка** (*школа*) унъеллык мәктәп, урта мәктәп
десять//ка унлык; **~ок** дистә, ун; **~ый** унынчы; *~ый класс* унынчы класс
десять *числ.* ун
деталь *ж.* 1) (*часть*) деталь; кисәк; *~ машины* машина детале; 2) (*подробность*) деталь, ваклык; **~но** *нареч.* жентекләп, бәйнә-бәйнә; **~ный** жентекле; *~ный анализ* жентекле анализ
детектив детектив
детёныш бала; чага (*у животных*)

дет//и *мн.* балалар, оланнар; *спектакль для ~ей* балалар өчен спектакль; **~ский** 1. балалар ...ы, е; *~ская литература* балалар әдәбияты; 2. *сущ.* **~ская ж.** балалар бүлмәсе; **~ство** балачак; *в ~стве* балачакта

дефект кимчелек, житешсезлек; **~ный** кимчелекле, житешсез

дефис дефис, сызыкча

дефицит дефицит; **~ный** дефицит ..., дефицитлы, житешми торган

дешеветь *несов.* арзанаерга, арзаная барырга, арзанланырга, бәясе төшәргә

дёшево *нареч.* арзан, очсыз; *это очень дешёво* бу бик арзан; *дёшево купить* очсызга алырга

деятель эшлекле; *государственный* ~ дәүләт эшлеклесе; *политический* ~ сәяси эшлекле;

~ность эшчәнлек; эш, хезмәт; **~ный** эшлекле, эшчән; **~ный работник** эшлекле хезмәткәр

джаз джаз; **~овый** джаз ...ы, е; *~овая музыка* джаз музыкасы; **~оркестр** джаз-оркестр

жем жем

жемпер жемпер

джинсы *мн.* джинсы

диабет диабет, шикәр авыруы

диагноз диагноз; *поставить* ~ диагноз куярга

диалект диалект

диалект//ика диалектика; **~ический** диалектик

диалог диалог; *политический* ~ сәяси диалог

диаметр диаметр

диапазон 1) *физ.* диапазон; 2) *перен.* күләм, колач, киңлек, даирә

диа//позитив диапозитив; **~проектор** диапроектор; **~фильм** диафильм

диван диван, кәнәфи; **~кровать** *м.* диван-карават

диверси//я диверсия; *совершить* ~ю диверсия ясарга

дивиденд дивиденд, пай күләменән бирелгән табыш

дивизия дивизия

диет//а диета; *соблюдать* ~у диета тотарга; **~ический** диетик; *~ическая столовая* диетик ашханә

дизайн дизайн, сәнгатьчә эшлөнеш

дизель *м.* дизель; **~ный** дизель ...ы, е; *~ное топливо* дизель ягулыгы; **~поезд** дизель-поезд; **~**

электроход дизель-электроход

дизентерия дизентерия

дик//ий кыргыз; кыр ...ы, е; киек; *~ое животное* кыргыз хайван; *~ий лук* кыр суганы

диктатура диктатура

дикт//овать *несов.* әйтеп торырга, әйтеп яздырырга; **~овка** әйтеп тору, әйтеп яздыру; *писать под ~овку* әйтеп яздырырга

диктор диктор

динамик динамик

диплом диплом; *почётный* ~ мактау дипломы, почёт дипломы

дипломат дипломат; **~ический** дипломатик; *~ический паспорт* дипломатик паспорт;

установить ~ические отношения дипломатик мөнәсәбәтләр урнаштырырга; **~ия** дипломатия

дипломн//ый диплом ...ы, е; *~ая работа* диплом эше

директива директива, күрсәтмә

дирек//тор директор; *~тор завода* завод директоры; *генеральный ~тор* генераль директор;

~ция дирекция; *~ция выставки* күргәзмә дирекциясе

дириж//ёр дирижёр; **~ировать** *несов.:* *~ировать оркестром* оркестрга дирижёрлык итәргә

диск (*круглый плоский предмет; тж. спорт.*) диск, тәлинкә, түгәрәк; *~ Луны* Ай түгәрәге

дисквалифицировать *сов. и несов.* квалификациясен алырга, дисквалификацияләргә; *~ спортсмена* спортчыны дисквалификацияләргә

дискотека дискотека
дискредитация абруен (дэрэжэсен) төшерү
дискриминация дискриминация, дискриминацияләү
дискуссия дискуссия, моназара, бэхэс
диспансер диспансер
диспетчер диспетчер; таравыл; **~ская** диспетчер бүлмөсө; **~ский** диспетчер (диспетчерлык) ...ы, е; **~ский пункт** диспетчерлык пункты
диспут диспут
диссертация диссертация; *докторская* ~ докторлык диссертациясе
дистанцион//ный: *~ое управление* ерактан торып идарә итү
дистанция дистанция, ара, ераклык; *ближняя* ~ (спорт.) якын ара
дисциплин//а 1) (*порядок*) дисциплина, тәртип; 2) (*учебный предмет*) дисциплина, фән тармагы; **~ированный** дисциплиналы, тәртипле
дитя ср. бала
дичь ж. киек, киек кошлар
длин//а озынлык, буй; *~ой [в] пять метров* биш метр озынлыктагы; *прыжки в ~у* (спорт.) озынлыкка сикерү; **~ный** 1) озын; *~ный путь* озын юл; 2) (*долгий — о времени*) озак, озын; *~ный день* озын көн; 3) (*кратк. ф.*) *пальто ему ~но* пальто аңа озын
длительн//ость озынлык, озаклык; **~ый** озак, озакка сузылган
длиться несов. сузылырга, дәвам итэргә, барырга
для предлог + Р. өчен, өчен дип; *~ чего?* нәрсә өчен?; *~ кого?* кем өчен?
дневн//ик көндөлөк, көндөлөк дәфтәр; *вести ~ик* көндөлөк алып барырга; **~ой** көндөзгә; *~ая смена* көндөзгә смена; *в ~ое время* көндөз(өн)
днём нареч. көндөз, көндөзөн; *вчера* ~ кичә көндөз; *~ и ночью* көн-төн
дно төп; *на дне моря* дингез төбөндө; *пойти ко дну* төпкә китэргә а *перевернуть всё вверх дном* астын өскә китерергә
до предлог + Р. 1) (*о пределе*) ...га, гә, ...га, гә кадәр (чаклы, тикле, хәтле); *~ Москвы* Мәскәүгә тикле, *~ дня* төпкә хәтле; 2) (*о временном пределе*): *~ двух часов я буду дома* сәгать икегә кадәр мин өйдә булам; *с начала ~ конца* башыннан ахырына кадәр; *~ обеда* көндөзгә ашка кадәр; *приходите ~ двух часов* сәгать икегә кадәр килегез
добав//ить сов. өстэргә, кушарга; **~ление** өстәмә а в **~ление** предлог + Д. өстәвенә; **~лять** несов. см. **добавить**; **~очный** өстәмә; *~очная порция* өстәмә порция; *~очное время* (спорт.) өстәмә вакыт; *~очный номер* (телефона) (телефонның) өстәмә номеры
добе//гать несов., **~жать** сов. йөгереп барып (килеп) житэргә; *~жать до дома* (или до дому) өйгә кадәр йөгереп барып житэргә; *он еле ~жал* ул көчкә йөгереп барып житте
добиваться несов. см. **добиться**
добираться несов. см. **добраться**
добиться сов. ирешергә, казанырга
доблест//ный батыр, гайрәтле, йөрәкле; **~ь** ж. батырлык, егетлек
добраться сов. барып (килеп) житэргә
добро I ср. яхшылык, изгелек, игелек
добро II: *~ пожаловать!* рәхим итегез!
добровол//ец ирекле, доброволец; **~ный** ирекле, үз ирке (теләге) белән; *~ный труд* ирекле хезмәт
доброжелательн//ый изгелек (игелек) теләүче, изгелекле; дустанә; *~ое отношение* игелекле мөнәсәбәт; *~ый человек* игелекле кеше
добро//качественный 1) яхшы сыйфатлы; 2) *мед.* куркынычсыз, яман шеш булмаган; **~совестный** намуслы, вөжданлы; **~соседский** яхшы күршеләрчә

добротный яхшы сыйфатлы, нык, чыдам

добр//ый игелекле, мэрхәмәтле, шәфкатъле, миһербанлы; *будьте [так] ~ ы!* рәхим итеп ...!; *~ый день (вечер)* хәерле көн (кич); *~ое утро* хәерле иртә; *с ~ым утром!* хәерле иртә!; *~ой ночи!* хәерле төн!; *желаю вам всего ~ого!* сезгә изге теләктә калам!; *по ~ой воле* үз ихтыяры (теләге) белән

добывать *несов.*, **добыть** *сов.* 1) (*достать*) табарга, эзләп табарга, булдырырга; 2) (*из недр земли*) чыгарырга, казып чыгарырга 3) (*путём переработки*) алырга; табарга

добыча 1) (*действие*) чыгару, казып чыгару; *~ угля (золота, руды, нефти)* ташкүмер (алтын, руда, нефть) чыгару; 2) (*то, что добыто, захвачено*) табыш; *богатая ~* бай табыш

довезти *сов.* илтөп куярга, илтөп (алып барып) житкерергә

доверенность ышаныч язуы, ышанычнамә

довер//ие ышаныч, ышану; *оказать ~ие* ышаныч күрсәтергә; **~ИТЬ** *сов.* ышанып тапшырырга, ышанып калдырырга; **~ЧИВЫЙ** ышанучан; **~ЯТЬ** *несов.* ышанырга, ышанып тапшырырга, ышанып калдырырга

довести житкерергә, китереп житкерергә а *~ до конца* ахырына кадәр житкерергә; *~ до слёз* еларлык хәлгә житкерергә

довод дәлил

дово//дИТЬ *несов. см. довести*; *~жу до вашего сведения* сезгә мәгълүм булсын

довоенный сугышка кадәр

довозить *несов. см. довести*

довольн//о 1. *нареч.* 1) канәгатьләнеп, канәгатьлек белән; 2) (*в сочет. с прил. и нареч.*) шактый; *~о большой* шактый зур; *~о часто* шактый еш; 2. *в знач. сказ.: ~о!* житәр!; **~ЫЙ** канәгать; *он ушёл ~ый* ул канәгать булып китте

довольствоваться *несов. (чем-л.)* канәгать булырга, канәгатьләнергә

до востребования килеп алганга кадәр; *почта ~* килеп алганга кадәр почта

догадаться *сов.* сизөп (чамалап) алырга

догад//ка сизенү, чамалау; фараз, гоман; **~ИВАТЬСЯ** *несов. см. догадаться*

догнать *сов.* куып житәргә; *идите, я вас догону* бара торыгыз, мин сезне куып житәрмен

договарива//ться *несов. см. договориться*; **~ЮЩИЙСЯ** килешүче; *~ющиеся стороны* килешүче яklar

договор шартнамә, килешү; *коллективный ~* күмәк шартнамә; *~ о дружбе и взаимопомощи* дуслык һәм хезмәттәшлек турындагы шартнамә; **~ИТЬСЯ** *сов.* килешергә, сөйләшеп килешергә, ризалашырга; *мы [с ним] ~ились о встрече* без [аның белән] очрашырга сөйләштек

догонять *несов. см. догнать*

доезжать *несов.*, **доехать** *сов.* барып (килеп) житәргә; *как вы доехали?* ничек барып життегез?

дождаться *сов.* көтеп алырга

дождлив//ый яңгырлы, явымлы, явым-төшемле; *~ое лето* явым-төшемле жәй; *~ая погода* явымлы һава

дожидаться *несов.* көтеп торырга

дожд//ь *м.* яңгыр; *мелкий ~ь* вак яңгыр; *идёт ~ь* яңгыр ява; *под ~ём* яңгыр астында

доза доза, микъдар

доигрывание *спорт.* уйнап бетерү

доисторический тарихкача булган; бик борынгы

доить *несов.* саварга

дойти *сов. (куда-л.; до какого-л. состояния)* кайтып (барып, килеп) житәргә; житешергә

док док

доказательств//о исбатланыш, исбатлама; *приводить ~а* исбат итәргә

доказать сов., **доказывать** несов. исбатларга, исбат итэргэ

докер докер

доклад доклад; *сделать* ~ доклад ясарга; ~**чик** докладчы, доклад сөйлөүчө; ~**ывать** несов. см. **доложить**

доктор 1) (*учёная степень*) доктор; 2) (*разг. врач*) доктор

доктрина доктрина

документ документ; *исторический* ~ тарихи документ; ~**альный** документаль; ~**альный фильм** документаль фильм; ~**ация** документлар; *техническая* ~**ация** техник документлар

долг 1) (*обязанность*) бурыч; *выполнить (или исполнить) свой* ~ үзөнөн бурычыңны үтэргэ; 2) (*взятое взаймы*) бурыч, эжэт; *взять [деньги] в* ~ эжэткэ [акча] алып торырга; *вернуть (или отдать)* ~ бурычны кире кайтарырга

долг//ий озын, озак; ~**ое время** озак вакыт; ~**о нареч.** озак, озак вакыт

долго//временный озак вакытлы, озак вакытка исэплэнгэн; ~**играющий** озак уйный торган; ~*играющая пластинка* озак уйный торган пластинка; ~**срочный** озак сроклы, озак сrockка бирелгэн; ~*срочный кредит (соглашение)* озак сроклы кредит (килешү)

долгота 1) озынлык; ~ *дня көн* озынлыгы; 2) *геогр.* озынлык

долет//ать несов., ~**еть** сов. 1) (*о птице, самолёте*) очып барып (килеп) житэргэ; 2) (*доноситься — о звуках*) килеп ишетелергэ

долж//ен в знач. сказ. 1) +*неопр.* тиеш; я (*ты*) ~*ен это сделать* мин (син) моны эшлэргэ тиеш; я ~*ен вам сказать* мин моны сезгэ әйтергэ тиеш(мен); 2) (*что-л. кому-л.*) бурычлы, бурычы бар; *сколько я вам ~ен?* мин сезгэ күпме тиеш? ~**ник** бурычлы кеше; ~**но быть** *вводн. сл.* булырга тиеш

должностн//ой урындагы, хезмэттәге; ~*ое лицо* урындагы кеше

должность хезмэт, урын, вазифа; *какую ~ вы занимаете?* сез нинди вазифа башкарасыз?

должн//ый тиешле, тиешлесе а ~*ым образом* тиешенчө; *отдать ~ое* тиешенчө бөя бирергэ; тиешен билгелэргэ

долина үзән, үзәнлек

доллар доллар

доложить сов. әйтергэ, хәбәр итэргэ, белдерергэ

долгой нареч. югалсын, бетсен; күзгә күренмәсен, чыгып китсен

дол//я 1) (*часть*) өлеш, кисәк; *на мою ~ю* минем өлешемә; 2) (*участь*) язмыш, тәкъдир

дом йорт, өй; *жилой* ~ торак йорт; *Дом культуры* Мәдәният йорты; ~ *отдыха* ял йорты; *детский* ~ балалар йорты

дома нареч. өйдә; *его нет* ~ ул өйдә юк; *он ~?* ул өйдәме?

домашн//ий 1. йорт ...ы, е; ~*ие животные* йорт хайваннары; ~*ее хозяйство* йорт хужалыгы; ~*ья хозяйка* хужабикә; 2. *сущ.* ~**ие** *мн.* өйдәгеләр, өйдәге кешеләр

доменн//ый: ~*ая печь* см. **домна**

домкрат домкрат

домна домна

домой нареч. өйгә; *пойдём[те]* ~ өйгә кайтыйк

домохозяйка хужабикә

домработница хезмәтче хатын (кыз), асрау

донесение хәбәр, белдермә, донесение

донести I сов. (*кого-л., что-л., куда-л.*) илтөп (китереп) житкерергэ

донести II сов. 1) (*о чём-л. сделать донесение*) хәбәр итэргэ; 2) (*на кого-л. — сделать донос*) әләкләргә, өстеннән әләк язарга

донестись сов. ишетелергә; килергә

доносить I, II несов. см. **донести I, II**

доноситься несов. см. **донестись**

допла//та өстәмә түләү; **~ТИТЬ** сов., **~ЧИВАТЬ** несов. түләп бетерергә; өстәп түлүргә
дополн//ение 1) өстәмә; өстәп, кушып; в *~ение ко всему* барысына да өстәп, өстәмә рәвештә;
2) грам. тәмамлык; *прямое ~ение* туры тәмамлык; **~ИТЕЛЬНЫЙ** өстәмә; *~ительные ассигнования* өстәмә акча бирү

дополн//ить сов., **~ЯТЬ** несов. өстәргә, тулыландырырга

допрос сорау алу

допус//кать несов., **~ТИТЬ** сов. 1) (кого-л. куда-л. — *пропустить*) керергә рөхсәт итәргә, кертергә; 2) (*позволить*) рөхсәт итәргә, юл куярга; *как вы это ~тили?* сез моңа ничек юл куйдыгыз?; 3) (*считать возможным*) (мөмкин дип) уйларга, фараз итәргә; *я это ~каю* мин моңа мөмкин дип уйлыйм а *~кать ошибку* хата жиберергә

дореволюционный революциягә кадәрге

дорог//а 1) юл; *автомобильная ~а* автомобиль юлы; 2) (*путешествие*) юл; сәфәр, сәяхәт; *отправиться в ~у* юлга чыгарга; *я пробыл в ~е три дня* мин юлда өч көн булдым а *по ~е (зайти, заехать куда-л.)* (кая булса да) узып барышлы (узышлы) керергә; *нам с вами по ~е (не по ~е)* безнең сезнең белән юллар бер (юллар бер түгел); *идти своей ~ой* үз юлың белән барырга

дорогой 1) кыйммәтле, кыйбатлы; *~ товар* кыйммәтле товар; *это слишком дорого* бу артык кыйбат; 2) *перен.* кадерле, газиз; *~ друг* кадерле дус

дорожать несов. кыйммәтләнәргә, кыйбатланырга

дорожить несов. кадерен белергә, бәяләргә

дорожка 1) (*тропинка*) сукмак; 2) спорт. юл, сукмак; *беговая ~* йөгерү сукмагы; *водная ~* су юлы; 3) (*половик*) тар, озын идән паласы

дорожн//ый 1) юл ...ы, е; *~ые работы* юл эшләре; *~ые знаки* юл билгеләре; 2) (*предназначенный в дорогу*) юл ...ы, е; *~ый костюм (вещи, чемодан, сумка)* юл костюмы (эйберләре, чемоданы, сумкасы)

досад//а гарьлек, үкенеч; *какая ~а!* нинди үкенеч!; **~НЫЙ** үкенечле

до свидания! кабат очрашуга кадәр, сау булыгыз, хушыгыз!

доска такта; *Доска почёта* Мактау тактасы; *~ объявлений* белдерүләр тактасы

дословный сүзгә-сүз; *~ перевод* сүзгә-сүз тәржемә

досрочн//ый вакытыннан элек, вакытыннан алда; *~о (нареч.) сдать* вакытыннан алда тапшырырга

доставать(ся) несов. см. **достать(ся)**

достав//ить сов. 1) (*принести, привести, привезти кого-л., что-л.*) китерергә, илтергә, китереп (илтеп) тапшырырга (житкерергә); *~ить по месту назначения* билгеләнгән урынга илтеп житкерергә; 2) (*причинить что-л.*) тудырырга, китерергә; *~ить радость* шатландырырга; **~ка:** с *~кой на дом* өйгә китереп тапшыру юлы белән; **~ЛЯТЬ** несов. см. **доставить**

доставить

достаток муллык, житешлелек

достаточн//о 1. нареч. (*в сочет. с прил. и нареч.*) шактый, ярыйсы; *~о хороший* шактый әйбәт (яхшы); *~о громко* шактый кычкырып; 2. в знач. сказ. (*хватит*): *~о!* булды, житәр!; *этого [будет] ~о* шушысы житәр; **~ЫЙ** житәрлек, кирәк кадерле; в *~ом количестве* житәрлек микъдарда

достать сов. (*до чего-л. — дотянуться*) сузылып житәргә, сузылып алырга; 2) (*что-л. — добыть, получить*) алырга, табарга; **~ся** сов. тияргә; эләгергә, калырга

достигать несов., **достигнуть** сов. ирешергә, казанырга

достижение уңыш, казаныш

достичь сов. см. **достигать**

достоверн//ый чын, дәрәс, ышанычлы; *~ые сведения* дәрәс мәгълүматлар

достоинств//о 1) дәрәжә, абруй; бәя; *держаться с ~ом* дәрәжәсен белеп тотарга; *чувство собственного ~а* үзенәң бәясен белү хисе; 2) (*положительное качество*) уңай (яхшы) як (сыйфатлар); *~а и недостатки чего-л.* нәрсәнең дә булса уңай һәм кимчелекле яклары; 3) (*стоимость ассигнаций, облигаций*) ...лык; *деньги ~ом в сто рублей* йөз сумлык акча

досто//йный (*заслуживающий чего-л.*) лаек (булырлык), лаеклы; *он ~ин уважения* ул хөрмәткә лаек

достопримечательност//ь истәлекле (күренекле) урын; *~и города* шәһәрнең истәлекле урыннары

достояние милек, мөлкәт, байлык; казаныш; *~ народа* халык байлыгы

доступ юл, керү; рөхсәт; *свободный ~ к книжным полкам (в библиотеке, магазине)* (китапханәдә, кибеттә) китап киштәләренә ирекле керү; *открыть ~ (к чему-л.)* (нәрсәдән булса да) файдаланырга рөхсәт бирергә

доступн//ый үтәрлек, керерлек, йөрерлек, үтә (керә) алырлык *а ~ые цены* һәркем ала алырлык бәяләр

досуг ял сәгәте; буш вакыт; *на ~е* ял сәгәтләрендә

дотация дотация (*дәүләтнең акчалата ярдәме*)

дотрагиваться *несов.*, **дотронуться** *сов.* кагылырга, тияргә; *~ до чего-л. рукой* нәрсәгә булса да кул белән кагылырга

доход керем; табыш; *годовой ~* еллык керем

доходить *несов. см. дойти*

доцент доцент

дошкольный мәктәпкәчә ...

дояр *м.*, *~ка ж.* сыер савучы, савымчы

драгоценн//ости *мн.* затлы әйберләр, кыйммәтле әйберләр, алтын-көмеш; **~ый** кыйбатлы, кыйммәтле, затлы, асыл; *~ый камень* асылташ

дразнить *несов.* үртәргә, үчекләргә, котыртырга

драка кыйнашу, сугыш

драма драма; **~тический** драма ...ы, е; **~тург** драматург; **~тургия** драматургия

драться *несов.* 1) кыйнашырга; сугышырга; 2) *перен. (за что-л. — бороться, сражаться)* көрәшергә, сугышырга

древесина 1) үзагач; 2) *собир.* агач, агач материал

древко сап, таяк

древнетатарский борынгы татар ...

древний 1) борынгы; 2) бик карт

дрейфовать *несов.* дрейфта булырга, дрейфларга

дремать *несов.* йокымсырарга, черем итеп алырга, оерга

дрессир//овать *несов.* өйрәтергә, күнектерергә; **~овка** өйрәтү, күнектерү; **~овщик** хайваннар өйрәтүче

дробь *ж.* 1) (*ружейная*) ядрә; 2) *мат.* вакланма

дрова *мн.* утын

дрожать *несов.* калтырарга, дерелдәргә, дер-дер килергә, дерелдәп торырга

дрожжи *мн.* чүпрә

дрожки *мн.*: *беговые* ~ чабыш арбасы

дрожь *ж.* калтырау, дерелдәү

дрозд миләш чыпчыгы

друг I *м.* дус, әшнә; *среди друзей* дуслар арасында

друг II (*кратк. ф. от другой*): *~а* бер-берсен; *~ за ~ом* бер-бер артлы; *~ против ~а* бер-берсенә кара-каршы; *~ с ~ом* бер-берсе белән

друг//ой 1. 1) (*иной*) бүтән, башка; *это [совсем] ~ое дело* бу [бөтенләй] башка эш; *~ими словами* икенче төрле әйткәндә, башкача әйткәндә; *с ~ой стороны* икенче яктан, башка яктан; *в ~ом месте* бүтән урында; 2) (*второй, следующий*) икенче; *в ~ой раз* икенче тапкыр; *на ~ой день* икенче көнгә; 2. *сущ.* 1) *~ое ср.* икенче; *ему говоришь одно, а он делает ~ое* ана берне әйтәсен, ул икенчене эшли; 2) *м., ~ая ж., ~ие мн.* бүтән(нәр); *один за ~им* берсе артыннан берсе

дружб//а дуслык; әшнәлек; *общество ~ы [с зарубежными странами]* [чит илләр белән] дуслык жәмгыяте; *~а народов* халыклар дуслыгы

дружелюбный дуслык ...ы, е, дусларча ..., дустанә

дружеск//ий дуслык ...ы, е, дусларча; *~ая услуга* дусларча ярдәм

дружественн//ый дус, дусларча, дустанә; *~ое государство* дус дәүләт; *~ая политика* дуслык сәясәте; *~ые отношения* дустанә мөнәсәбәتلәр

дружина дружина; *добровольная народная ~* ирекле халык дружинасы

дружить *несов.* дус булырга (торырга)

дружн//ый дус, тату, бердәм; *жить ~о (нареч.)* дус яшәргә

дуб имән

дубл//ёр дублёр, *~икат* дубликат; *~ировать* *несов.* кабатларга, дубляж ясарга; *~ированный* дубляж ясалган

дубов//ый имән ...ы, е, имән ...; *~ая роца* имәнлек

дуга дуга

дуло көпшә авызы

дура, дурак *разг.* юләр, тиле, тинтәк

дурн//о 1. *нареч.* начар, әдәпсез, тәртипсез; *~о поступить* начар эш итәргә; 2. *в знач. сказ.: ей ~о* аның һушы китә язды; *~ой* алама, әдәпсез, бозык; *~ой поступок* алама кыланыш

дуть *несов.* өергә; исәргә; *здесь дует* монда өрә

дух 1) рух; *в ~е дружбы* дуслык рухында; 2) (*духовное состояние*) рух, дөрт, күнел; *бодрость ~а* күнел күтәрәнкелеге; 3) *миф.* зат, жай, рух; *злой ~* явыз рух *а быть не в ~е* күнелсез, кәефсез булырга; *не падай ~ом!* күңеленә төшәрмә! төшенкелеккә бирелмә!; *перевести ~* беркадәр тын алырга

духи *мн.* исламай, хушбуй

духовенство руханилар, дин башлыклары

духовн//ый 1) рухый; мәгънәви; *~ая жизнь* рухый тормыш; *~ые запросы* рухый таләпләр; 2) (*связанный с религией*) дин ...ы, е, дини, руханый; *~ое лицо* дин әһеле; *~ое управление* Диния нәзарәте

духовой тынлы; *~ инструмент* тынлы уен коралы; *~ оркестр* тынлы оркестр

духота бөркүлек, тынчулык

душ душ; *принять ~* душка керергә

душ//а жан, рух, күнел, йөрәк; *от всей ~и* чын күңелдән; *в ~е* күңелдә, күнел түрәндә; *до глубины ~и* чын күңелдән

душевая ж. душ бүлмәсе

душевн//ый рухи, жан (рух, күнел) ...ы, е; *~ое состояние* рухи халәт; *~ое спокойствие* күнел тынычлыгы, жан тынычлыгы; *~ый разговор* эчкерсез сөйләшү

душистый хуш исле

душить *несов. см. задушить;* *меня душат слёзы* мине күз яшьләрем буа

душн//ый бөркү, тынчу; *сегодня ~ый день* бүген бөркү; *здесь ~о* монда тынчу

дуэль ж. дуэль

дуэт дуэт

дым төтен, ыс; *~ить* *несов.*, *~иться* *несов.* төтәргә, төтенләргә, төтен чыгарырга

дыня кавын

дыра, дырка тишек, ертык, ярык

дырявый тишек

дыхание сулыш, тын (алу); *искусственное* ~ ясалма сулыш (алдыру)

дышать *несов.* тын алырга, суларга, сулыш алырга

дьявол *м.* иблис; шайтан

дюжина унике данә

дюна дюна

дядька *м.*, **дядя** *м.* (*брат матери, отца*) абый, абзый; (*муж тётки*) жизни, жизнә

дятел тукран